

Albert Oosterhof

Hoger onderwijs in het Engels: Over enquêteresultaten en stellingnames¹

Inleiding

Hoger onderwijs in het Engels is op het Europese continent een normale zaak geworden. Dat is de belangrijkste conclusie van het ACA-rapport *English-Taught Programmes in European Higher Education* (Wächter & Maiworm 2008).² Het aandeel van het Engels is daarbij vooral groot in Noord-Europese landen, waarbij Nederland de 'koppositie' inneemt, terwijl het Engels in de landen aan de Middellandse Zee een beperktere plaats heeft als onderwijstaal.

Het onderzoek van Wächter & Maiworm geeft een totaalbeeld van de situatie in 27 Europese landen. Uit dit rapport, gepubliceerd door de Academic Cooperation Association (ACA), kan een globaal beeld gehaald worden van de situatie in Vlaanderen en Nederland. Een gedetailleerder beeld voor het Nederlandse taalgebied wordt gegeven in de rapporten die in 2001³ en 2007⁴ zijn uitgegeven door de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland. Die rapporten bevatten gegevens over het gebruik van het Engels als onderwijstaal aan de verschillende Vlaamse en Nederlandse universiteiten.

Een verschil tussen de CVN-rapporten enerzijds en de ACA-studie anderzijds is dat het ACA-rapport niet alleen universiteiten, maar ook andere instellingen voor hoger onderwijs in het onderzoek betreft. Daarbij heeft echter slechts 48% van de instellingen gereageerd op de uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek, terwijl de CVN-rapporten gegevens presenteren voor alle Nederlandse en Vlaamse universiteiten.

In wat hierna volgt, ga ik in op de relevantie van resultaten van onderzoek zoals gepresenteerd in de CVN-rapporten en in het ACA-rapport.

¹ Deze tekst is gedeeltelijk gebaseerd op presentaties gehouden tijdens het congres *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap* op 10 oktober 2008 en de conferentie *Language Diversity and National Languages in Higher Education* in Ljubljana op 19 en 20 november 2009.

² Bernd Wächter & Friedhelm Maiworm. 2008. *English-taught programmes in European higher education. The picture in 2007*. ACA Papers on International Cooperation in Education. Bonn: Lemmens.

³ *Het gebruik van het Engels in het hoger onderwijs*. Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland. Brussel, 23 april 2001.

⁴ Albert Oosterhof. 2007. *Het Engels voertaal aan onze universiteiten? Een inventariserend onderzoek*. Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland. Deze studie werd uitgevoerd in opdracht van de CVN en stond onder begeleiding van Prof. dr. Magda Devos (Universiteit Gent).

Daarnaast worden in het licht van de beschikbare enquêteresultaten een aantal argumenten tegen het gebruik van het Engels als onderwijstaal en de vertaling van ons hoger onderwijs besproken.

De Europese context

Om een indruk te geven van het aandeel van het Engels in de Europese context geef ik in tabel 1 het belangrijkste resultaat van het onderzoek van Wächter & Maiworm (2008: tabel 4, p. 28). Deze tabel geeft weer welk percentage van alle studenten die aan het hoger onderwijs studeren (en waarvoor Wächter & Maiworm gegevens hebben) Engelstalige programma's volgen. Ik gebruik hier de cijfers die door de onderzoekers zelf worden gepresenteerd als het meest realistische scenario. Verder ga ik hier voorbij aan de details van de werkwijze van de onderzoekers en ik verwijs de lezer daarvoor naar het ACA-rapport.

Tabel 1: Percentage studenten die een Engelstalig programma (ETP) volgen per land (als deel van het totale aantal studenten)

Land%	studenten in ETP	Land	% studenten in ETP
Cyprus	25,9%	Oostenrijk	0,7%
Nederland	5,3%	Letland/Noorwegen	0,6%
Denemarken	3,0%	België/Tsjechië/Duitsland/	0,4%
Finland	2,7%	Roemenië/Slowakije	
Hongarije	1,3%	Frankrijk/Polen	0,3%
Zwitserland	1,2%	Bulgarije	0,2%
Estland/Turkije	1,0%	Griekenland/IJsland/Italië/	
Litouwen	0,9%	Portugal	0,1%
Zweden	0,8%	Spanje/Slovenië	0,0%

Waarmee hangt het samen dat het Engels in het ene land sterker vertegenwoordigd is dan in het andere land? Een van de relevante factoren is zichtbaar gemaakt in tabel 2. Deze tabel bevat gegevens voor twaalf landen die betrokken zijn in het inventariserend onderzoek van Wächter & Maiworm (2008). De twaalf landen in tabel 2 zijn die landen uit het onderzoek van Wächter & Maiworm waar zich instellingen bevinden die te vinden zijn in de top 200 van universitaire ranglijsten (*Academic Rankings*). Daarbij is gebruik gemaakt van

The Academic Ranking of World Universities van de Shanghai Jiao Tong University en van *The Times World University Ranking*. Op grond van het aantal universiteiten in de top 200 van die ranglijsten, gewogen naar het aantal inwoners van de landen, kunnen we een rangschikking maken van de twaalf landen. Die rangschikking is gegeven in de rechterkolom in tabel 2. Zwitserland heeft dus relatief veel universiteiten in de top 200, terwijl Spanje er relatief weinig heeft. De linkerkolom geeft de positie weer in de rangschikking van landen als leveranciers van Engelstalige programma's, op basis van het onderzoek van Wächter & Maiworm (2008: tabel 5, p. 30).⁵ Deze rankings zijn gebaseerd op drie indicatoren: (1) het aantal instituten dat Engelstalig onderwijs verstrekt; (2) het aantal programma's dat in het Engels verstrekt wordt; en (3) het aantal studenten in die programma's. We zien dus dat Nederland relatief veel Engelstalig onderwijs heeft, terwijl het aandeel van het Engels aan Spaanse universiteiten relatief klein is.

Tabel 2: Vergelijking *Academic Rankings* en rankings van leveranciers van Engelstalig onderwijs.

Land	Positie landen als leveranciers Engelstalig onderwijs (Wächter & Maiworm 2008)	Positie Academic Rankings
Nederland	1	2
Finland	2	7
Zweden	4	4
Zwitserland	5	1
Denemarken	6	3
Noorwegen	7	6
Duitsland	13	8
Oostenrijk	16	9
België	19	5
Frankrijk	22	10
Italië	23	11
Spanje	25	12

⁵ Overigens hebben Wächter & Maiworm het over "leading countries in the provision of education provided in English". Dit lijkt te suggereren dat het wenselijk is om (zo veel mogelijk) programma's in het Engels aan te bieden. De discussie over de wenselijkheid van het gebruik van het Engels als voertaal in het hoger onderwijs is echter nog niet gesloten. Op dit punt lijkt het ACA-rapport dus niet geheel objectief te zijn in de interpretatie van de gegevens.

De tabel laat zien dat landen die zich in de rangschikking in de linker-kolom in de hogere regionen bevinden ook in de rechterkolom een hoge positie innemen. Er is een duidelijk verband tussen de positie in de beide 'ranglijsten'. Opvallend is daarbij wel dat België goed scoort in de Academic Rankings en dat er toch relatief weinig onderwijs in het Engels verstrekt wordt (plaats 19 op 27 landen). In het rapport van Wächter & Maiworm worden de redenen besproken waarom instituten er soms juist niet voor kiezen onderwijs in het Engels aan te bieden. Als een van de redenen wordt expliciet genoemd dat er wettelijke beperkingen kunnen zijn: "This is certainly true for (the Flemish-speaking part of) Belgium, where only a certain percentage of programmes may be offered in another language than Dutch." Allicht zijn de posities/scores voor België inderdaad deels een gevolg van de Belgische taalwetgeving en de taalsituatie waarin die wetgeving ontstaat is.

Uiteraard kan er van mening verschild worden over de zin en onzin van internationale academische rangschikkingen. Waar het echter om gaat, is dat er in die landen waar universiteiten er (blijkbaar) met succes naar streven om internationaal een goede reputatie te hebben ook veel onderwijs in het Engels wordt gegeven. Tabel 2 illustreert die tendens.

Er zijn natuurlijk nog andere factoren. Het valt bijvoorbeeld op dat juist Nederland en Finland hoge posities innemen als het gaat om het aanbod van Engelstalig onderwijs, terwijl Zwitserland, de 'koploper' in de Academic Rankings, lager staat. Dit kan in verband gebracht worden met de volgende bevinding van Wächter & Maiworm (2008: 38):

"Finland, the Netherlands, Norway and Denmark [...] with – globally – quite rarely spoken languages cannot hope to enrol large numbers of foreign students in programmes taught in the domestic language, and therefore need to revert to English-taught provision as a counter-acting measure. This is not quite the same in Austria and Switzerland, with German and French being more often spoken than Dutch [...]."

De sterke positie van het Engels als onderwijstaal in een land als Nederland kan volgens deze studie dus verklaard worden als een gevolg van het relatief kleine aantal sprekers van het Nederlands.

Het onderzoek uit 2001

In 2001 voerde CVN voor het eerst een enquêteonderzoek uit naar het gebruik van het Engels als onderwijstaal aan de Nederlandse en Vlaamse universitei-

ten. Uit dat rapport bleek dat destijds aan de meeste universiteiten het overgrote deel van het onderwijs in het Nederlands werd gegeven. Aan enkele universiteiten bleek het aandeel van het Engels wat groter te zijn. De Erasmus Universiteit Rotterdam gaf in 2001 bijvoorbeeld te kennen dat 15% van het initieel onderwijs in het Engels verstrekt werd. Aan de Universiteit Twente lag het aandeel Engelstalig onderwijs als deel van het gehele aanbod op 20%. Aan de Universiteit Maastricht liep het aandeel van het Engels op tot 40% in de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde. Ook de Technische Universiteit Eindhoven rapporteert dat 40% van het onderwijs verstrekt wordt in een andere taal dan het Nederlands.

CVN heeft destijds haar zorg naar buiten gebracht over de ontwikkeling waarbij aan verschillende universiteiten/faculteiten een niet te verwaarlozen deel van de colleges in het Engels wordt aangeboden. De commissie richtte in 2002 een brief⁶ aan een aantal Vlaamse en Nederlandse bewindslieden. Daarin verwijst ze naar de aanbevelingen uit het Taalunie-rapport *Naar een samenhangend taalbeleid voor het Nederlands vanuit Europees perspectief* (2001).⁷ De CVN schrijft:

"De Commissie Cultureel Verdrag, in vergadering bijeen in Brugge op 15 juni 2002, wenst enkele aanbevelingen van het Taalunie-rapport bijzonder te beklemtonen: [...] De "Bachelor"-opleidingen in Nederland en Vlaanderen moeten verplicht integraal in het Nederlands verlopen. In beperkte mate en voor maximaal 20% van de lesuren, kunnen in de "Masters" cursussen in een andere taal worden aangeboden. Met name als er anderstalige gastdocenten zijn of als het gaat om opleidingsprogramma's die specifiek voor buitenlandse studenten bedoeld zijn."

Wie het Taalunie-rapport erop naslaat, constateert echter dat daar minder strikte beperkingen worden opgelegd aan het gebruik van het Engels:

"De werkgroep beveelt aan dat [...] de Taalunie er bij de betrokken overheden op aandringt dat het Nederlands in principe de voertaal is bij alle bachelor-opleidingen. [...] en [...] dat **masters-opleidingen die inhoudelijk de Lage Landen raken en/of die voorbereiden op beroepen die een sterke mate van contact met Nederlandstalige burgers inhouden** in elk geval (volledig) in het Nederlands gegeven worden." (zie §0.2, aanbeveling (7))

⁶ De brief is te vinden op de site van CVN (maart 2009). Zie http://www.cvn.be/algemeen/act_0029_posnedeur.htm.

⁷ Riëks Smeets [in samenwerking met de andere leden van de Werkgroep Europa van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren]. 2001. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

In dit laatste advies wordt gesteld dat het Nederlands *in principe* de voertaal moet zijn bij de bacheloropleidingen. De toevoeging die hier cursief is weergegeven zorgt uiteraard voor een afzwakking van het advies die niet terug te vinden is in het standpunt van CVN. Verder wordt er in het Taalunie-rapport een percentage van 20% genoemd. De vraag is verder hoe veel opleidingen inhoudelijk de Lage Landen "raken" of voorbereiden op beroepen die een sterke mate van contact met Nederlandstalige burgers impliceren. Deze bepaling kan, indien een instelling daar belang bij heeft, zodanig opgerekt worden dat het op grootste deel van de vakken *niet* van toepassing is.

Er zijn dus opvallende verschilpunten tussen de posities die ingenomen worden door verschillende adviesorganen die in de discussie over de onderwijstaal in het hoger onderwijs toch grotendeels dezelfde belangen verdedigen (of zouden moeten verdedigen). Dat blijkt ook uit het debat dat gehouden werd ter afsluiting van het congres *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap* op 10 oktober 2008. Dat was niet zozeer een debat tussen voor- en tegenstanders van de verengelsing, maar een debat tussen tegenstanders over hun onderlinge verschillen van mening. Zo'n debat is zeker interessant, maar het is uiteraard ook van belang dat de *voorstanders* van de verengelsing op tijd in het debat betrokken worden.

lets over het onderscheid tussen taal van het onderricht en van de leermiddelen

In het rapport van 2001 zijn de brieven die destijds door de rectoren verstuurd werden aan de Commissie Cultureel Verdrag integraal in bijlagen opgenomen. De brief die destijds verstuurd werd door prof. J. Willems, de toenmalige rector van de Gentse universiteit, bevat een opvallende toevoeging over het Engels als taal van het leermateriaal. De Onderwijsraad van de Universiteit Gent had bijvoorbeeld in die periode een uitgebreide bespreking gehouden over dat aspect. De rector vat de conclusies als volgt samen:

"anderstalig leermateriaal stuit op geen bezwaren, maar bij het gebruik van anderstalig leermateriaal (in de eerste plaats denkt men hierbij uiteraard aan Engelstalige handboeken) dient aandacht besteed te worden aan volgende elementen."

Vervolgens worden in de brief een aantal voorwaarden opgesomd waarvan het gebruik van anderstalig leermateriaal moet voldoen. Het gaat dan om de volgende punten: (1) er moet een meerwaarde aanwezig zijn; het mag niet

zo zijn dat de indruk ontstaat dat materiaal van hogere kwaliteit is omdat het anderstalig is; (2) de begeleiding van studenten moet aangepast zijn aan de situatie; (3) de verhoging van de studiebelasting door het gebruik van anderstalig materiaal dient in rekening gebracht te worden; (4) er dient een goed evenwicht te worden bereikt tussen anderstalig en Nederlandstalig leermateriaal; (5) de verhoging van de kostprijs t.o.v. een eigen syllabus in het Nederlands dient zorgvuldig te worden bewaakt; en (6) er moet aandacht worden besteed aan de "afbakening van de leerstof voor de student". Het is overigens niet helemaal duidelijk wat er bedoeld wordt met deze laatste voorwaarde.

Doorgaans richt de discussie zich vooral op het gebruik van vreemde talen als taal van het onderricht. Zelfs in publicaties waarin kritiek geleverd wordt op de opmars van het Engels als onderrichttaal houdt men de taal van de leermiddelen er vaak buiten (vgl. bijvoorbeeld Jacques van Keymeulens opiniestuk 'Engels in het hoger onderwijs: kiezen tussen 'enennes' en pineapple', verschenen in *De Morgen* van 16 januari 2008). Er zit een duidelijke logica achter het onderscheid dat gemaakt wordt tussen de wenselijkheid van het Engels als taal van onderricht en als taal van de leermiddelen. Immers: ook als we vasthouden aan het gebruik van de eigen taal als forumtaal voor wetenschappelijk onderzoek, is het van belang dat we kennis kunnen nemen van internationale ontwikkelingen en trends in een onderzoeksgebied en van resultaten die in andere talen gepubliceerd zijn. De hierboven weergegeven reactie uit het rapport van 2001 is interessant en opvallend, omdat ze laat zien dat het zelfs op dit punt niet eenvoudig zal zijn een consensus te bereiken over de wenselijkheid van het gebruik van het Engels als voertaal in hoger onderwijs en wetenschap.

Beperkingen van de enquête als werkwijze

De resultaten in de CVN-rapporten van 2001 en 2007 zijn gebaseerd op enquêteonderzoek. Dat geldt overigens ook voor het grootste deel van de resultaten in het rapport van Wächter & Maitworm (2008). De CVN-werkwijze houdt in dat de rectores magnifici (of soms het College van Bestuur) van de verschillende universiteiten worden aangeschreven. Daarbij wordt gevraagd wat de eerste onderwijstaal is, welk aandeel het Engels heeft, of er een gedragscode is en welke verwachtingen en doelstellingen er zijn voor de toekomst.

Het gaat dus om gegevens die worden verstrekt door de instellingen zelf. In veel gevallen wordt de beantwoording daarbij doorgeschoven naar medewerkers die zich vooral bezighouden met communicatie en internationale

betrekkingen. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de manier waarop de resultaten geïnterpreteerd moeten worden. Illustratief is de volgende reactie van een woordvoerder van een van de grotere universiteiten in de plaats X:⁸

“Aangezien weinig anderstaligen bereid zullen zijn Nederlands te leren tot een niveau dat voldoende is voor het volgen van een éénjarige masteropleiding hier, zou het netto-effect zijn dat in ons land het aantal masterstudenten zou teruglopen. **Gelukkig weet een sterk toenemend aantal internationale studenten de weg naar Nederland (en X) te vinden.**” (mijn cursivering, AO)

De laatste zin uit dit fragment voegt niet zozeer een inhoudelijk aspect toe, maar lijkt eerder bedoeld om de internationale oriëntatie van de universiteit in de verf te zetten. Als informanten inderdaad (begrijpelijk(er)wijs) op een dergelijke manier antwoord geven, dan valt zeker niet uit te sluiten dat het aandeel van het Engels minder groot is dan blijkt uit de gegevens in het CVN-rapport van 2007.

Anderzijds geven hoogleraren van sommige Vlaamse universiteiten te kennen dat het werkelijke aandeel van het Engels in hun perceptie groter is dan blijkt uit het CVN-rapport. Mogelijk zijn de gegevens die verstrekt werden door de Vlaamse universiteiten beïnvloed door de wettelijke regelingen die er in Vlaanderen bestaan. In het *Decreet betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen* van 2003 ligt immers vast dat in bacheloropleidingen het gebruik van vreemde talen beperkt moet blijven tot ten hoogste 10%. Informanten zullen dus geremd zijn om te antwoorden dat het aandeel van het Engels groter is dan voorgeschreven wordt in de decretale bepalingen.

Om een (nog) betrouwbaarder beeld te krijgen van het reële aandeel van verschillende talen als onderwijstaal zou dus in aanvulling op de bestaande data een ander type onderzoek uitgevoerd moeten worden. Daarbij kunnen bijvoorbeeld studiegidsen geraadpleegd worden. Het komt echter vaak voor dat colleges in een andere taal worden gegeven dan aangekondigd in de studiegids of in ander officieel materiaal. Een betrouwbaar beeld kan uiteindelijk vooral bereikt worden als men in toekomstige studies ook zicht zou hebben op de manier waarop *in de praktijk* wordt omgegaan met de onderwijstaal.

⁸ Het gaat hier om gegevens die opgevraagd werden in een verkennende raadpleging van vertegenwoordigers van verschillende universiteiten, voorafgaand aan de eigenlijke CVN-studie van 2007, die door schrijver dezes werd uitgevoerd.

Wet- en decreetgeving

Voordat ik een aantal resultaten bespreek, kijken we eerst nog naar de wet- en decreetgeving over de onderwijstaal in het hoger onderwijs. De in Nederland geldende wet is de *Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek* (Wet van 8 oktober 1992). Artikel 7.2 (gewijzigd in 2000) legt het volgende vast:

Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. In afwijking van de eerste volzin kan een andere taal worden gebezigd:

- a. wanneer het een opleiding met betrekking tot die taal betreft,
- b. wanneer het onderwijs betreft dat in het kader van een gastcollege door een anderstalige docent gegeven wordt, of
- c. **indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de studenten daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het instellingsbestuur vastgestelde gedragscode.**

Het venijn zit hier natuurlijk in de staart (vgl. mijn accentuering, AO). Afhankelijk van de onderwijsfilosofie van een instelling of een opleiding kan zo goed als *altijd* beweerd worden dat de specifieke aard of de kwaliteit van het onderwijs noodzaakt tot het gebruik van het Engels.

In het Vlaamse *Decreet betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen* (4 april 2003), artikel 91, §1, vinden we deels vergelijkbare bepalingen als in de Nederlandse wet. Ook in het Vlaamse decreet is vastgelegd dat de onderwijstaal het Nederlands is en dat daarvan kan worden afgeveken bij vakken die een vreemde taal tot onderwerp hebben ('taalvakken') en gastcolleges:

De onderwijstaal in hogescholen en universiteiten is het Nederlands.

In de bachelors- en in de mastersopleidingen kan evenwel een andere taal worden gebruikt voor de volgende opleidingsonderdelen:

- 1° de opleidingsonderdelen die een vreemde taal tot onderwerp hebben en die in die taal worden gedoceerd;
- 2° de opleidingsonderdelen die gedoceerd worden door anderstalige gasthoofden of gastprofessoren;
- 3° de anderstalige opleidingsonderdelen die, met instemming van het instellingsbestuur, worden gevolgd aan een andere instelling voor hoger onderwijs.

Verder bevat de Vlaamse decreetgeving net als de Nederlandse wet een wat algemenere, vagere omschrijving die vastlegt dat ook los van situaties zoals die in 1°, 2° en 3° hierboven op het Engels kan worden overgestapt:

“Het instellingsbestuur kan tevens beslissen dat in beperkte mate voor opleidingsonderdelen een andere taal dan het Nederlands wordt gebruikt **wanneer de meerwaarde voor de studenten en de functionaliteit voor de opleiding blijkt uit de expliciet gemotiveerde beslissing daartoe [...]**”

De mogelijkheden om op basis van deze bepaling onderwijs in het Engels te verstrekken, zijn echter veel strikter ingeperkt dan in de Nederlandse wetgeving:

In geen geval kan eenzelfde opleidingsonderdeel, behalve in de gevallen hierboven vermeld [namelijk in 1°, 2° en 3°, A0] **volledig in een andere taal aangeboden worden**.

Voor de **bacheloropleidingen** [sic] is het gebruik van een andere taal dan het Nederlands **beperkt tot ten hoogste 10%** van de omvang van het opleidingsprogramma [...].

De vorige decreten betreffende de universiteiten (goedgekeurd in 1991) en hogescholen (goedgekeurd in 1994) in de Vlaamse Gemeenschap waren nog strenger. In die decreten was bepaald dat maximaal 20% van de colleges in een andere taal dan het Nederlands gegeven mocht worden. Die bepaling is inmiddels niet meer geldig.

Resultaten van de inventaris in 2007

De gedetailleerde resultaten van het CVN-onderzoek van 2007 zijn te vinden in het CVN-rapport *Het Engels voertaal aan onze universiteiten?* Dit rapport is beschikbaar op de website van CVN (maart 2009). Het project stond onder leiding van Prof. dr. Magda Devos (Universiteit Gent) en werd uitgevoerd door schrijver dezes. Zie ook de bijdrage van Wim Vandenbussche, verschenen in *Ons Erfdeel* jaargang 51, nummer 1 en tevens opgenomen in deze bundel, waarin ook een aantal resultaten worden samengevat.

In tabel 3 is een beperkt overzicht gegeven van de gemiddelde percentages van Engelstalig onderwijs als deel van het volledige aanbod. Het betreft hier schattingen op grond van de cijfers in het CVN-rapport.

Tabel 3: Schattingen van het aandeel Engels

	aandeel Engels in bachelorfase	aandeel Engels in masterfase
Nederlandse universiteiten	10-15%	55-60%
Vlaamse universiteiten	5-10%	10-15%

Vooraf voor Nederland zijn er overigens aanzienlijke verschillen tussen de instellingen. Aan de ene kant is er de Open Universiteit die slechts 5% van het onderwijsaanbod in het Engels verstrekt. Aan de andere kant bieden sommige instellingen hun masters voor 100% en hun bachelors voor meer dan 50% in het Engels aan.

De instellingen met het grootste percentage Engelstalige programma's zijn (waarschijnlijk) de *Wageningen University* en de Universiteit Maastricht. Uit de informatie aangeleverd door een medewerker van de Wageningse universiteit blijkt dat alle masteropleidingen in het Engels gegeven worden. In Maastricht worden volgens de informant de meeste bachelors en nagenoeg alle masters in het Engels gegeven. Over het algemeen lijkt er een tendens te zijn dat het aandeel van het Engels als onderwijstaal juist aan gespecialiseerde universiteiten, zoals de Wageningse universiteit (en de technische universiteiten, vgl. de paragraaf over het onderzoek uit 2001) erg hoog ligt. Het is te verwachten dat dergelijke gespecialiseerde universiteiten relatief veel programma's aanbieden die niet aangeboden worden aan andere universiteiten in hetzelfde land (in dit geval Nederland). Dus als onderzoekers en docenten aan zulke universiteiten willen communiceren en samenwerken met collega's van andere instellingen, dan zullen dat doorgaans buitenlandse collega's zijn. Het is logisch dat zulke universiteiten een internationaal profiel ontwikkelen. Het aanbieden van Engelstalig onderwijs past goed in dat plaatje.

Daarnaast is er natuurlijk ook een relatie tussen hoge percentages van Engelstalige programma's en de percentages van buitenlandse studenten aan de universiteiten in Wageningen en Maastricht. In Wageningen is 31% van de studenten buitenlander en in Maastricht ligt dat aandeel op 43%.⁹ Als we het Maastrichtse percentage echter nader ontleden, dan moeten we opmerken dat 75% van die buitenlandse studenten de Duitse nationaliteit heeft.¹⁰ Al met al is de populatie buitenlandse studenten in Maastricht tamelijk homogeen. Het

⁹ Data gebaseerd op: Marlies Hagers, 2009. How do you underbuild that? *NRC-Handelsblad*, 7/8 maart.

¹⁰ Gebaseerd op: Elleke Bal, 2009. Studeren in little Germany. *Transfer. Vakblad over internationalisering in het hoger onderwijs*, 12-15. (Met dank aan Jan Roukens.)

blijft de vraag of zo'n profiel een rechtvaardiging biedt om op grote schaal Engelstalige programma's aan te bieden.

Onzekerheidsmarge

Er moet overigens rekening gehouden worden met een (aanzienlijke) onzekerheidsmarge, onder meer door de volgende factoren:

1. Een onzekerheidsmarge is inherent aan de beantwoording door de instellingen. Vertegenwoordigers van sommige Vlaamse universiteiten geven bijvoorbeeld als antwoord dat "conform de decretale bepalingen" in de bacheloropleidingen het gebruik van een vreemde taal beperkt blijft tot 10%. De vraag is natuurlijk of dat percentage een reëel beeld geeft of eigenlijk niet meer is dan een verwijzing naar de geldende wetgeving.
2. Veel Vlaamse instellingen verwijzen naar het zogenoemde 'jaarverslag', waarin wordt opgesomd hoe veel en welke vakken in vreemde talen worden gegeven. Die verslagen bevatten vooral absolute aantallen vakken. Het is vervolgens aan de onderzoeker om zicht te krijgen op het totale vakkenpakket dat een universiteit aanbiedt om zo een berekening/schatting te maken van het procentuele aandeel van het Engels.
3. Zoals eerder vastgesteld worden colleges en collegereeksen soms toch in het Nederlands gegeven, ook al staan ze geprogrammeerd in het Engels.
4. In de schattingen in tabel 3 is, zoals gebruikelijk, geabstraheerd van de zogenoemde 'taalvakken', dat wil zeggen vakken die een vreemde taal als onderwerp hebben. Er is echter niet eenduidig een grens te leggen tussen taal- en andere vakken. Neem een vak als 'Master of Linguistics'. Zelfs als er een beschrijving van zo'n vak beschikbaar is, blijkt het niet altijd duidelijk of en in hoeverre het vak over taalkunde in het algemeen of over het Engels in het bijzonder gaat. Een ander voorbeeld is een vak getiteld 'Master of American Studies'. Stel dat zo'n vak vooral ingaat op sociologische en politieke aspecten van de Amerikaanse samenleving. Dan is dat onvoldoende om het te beschouwen als een 'taalvak'. Maar als er nadrukkelijk wordt ingegaan op taal- en letterkundige aspecten dan ligt dat weer anders.

Overigens wordt er vaak te gemakkelijk van uitgegaan dat 'taalvakken' automatisch in de doeltaal verzorgd worden. Zeker in Nederland is dat niet noodzakelijk het geval. Dat blijkt uit de volgende passage uit een reactie die ontvangen werd van een medewerker van een Nederlandse universiteit:

"In het letterendomein worden meer dan tien talenopleidingen aangeboden, waarvan het onderwijs **grotendeels** – en op masterniveau volledig – in de doeltaal wordt verzorgd." (mijn onderstreping, AO)

Over de argumenten tegen de verengelsing

Waarom zou een instelling überhaupt overgaan op onderwijs in het Engels? In het rapport van Wächter & Maiworm (2008: 67-69) worden cijfers gepresenteerd waaruit blijkt wat de belangrijkste motieven zijn. De vijf voornaamste redenen zijn in volgorde van belangrijkheid de volgende:

1. Buitenlandse studenten aantrekken.
2. Studenten uit eigen land klaarstomen voor internationale markten.
3. Het profiel van het instituut aanscherpen.
4. De 'onderzoeksbasis' veilig stellen door toekomstige promovendi aan te trekken.
5. Hoger onderwijs aanbieden en mogelijk maken voor studenten uit de Derde Wereld.

Op zichzelf is het te begrijpen dat instellingen er om zulke redenen voor kiezen onderwijs in het Engels aan te bieden. De stelling dat die ontwikkeling een goede zaak is, zal zeker niet bij voorbaat gemakkelijk te ontcrachten zijn. Een punt dat in de discussie betrokken zal moeten worden is dat de keuze om onderwijs in het Engels aan te bieden allicht niet uitsluitend op eigenbelang en economische motieven gebaseerd is. Er blijken ook 'altruïstische' motieven een rol te spelen. Zij die opkomen voor de handhaving van de positie van het Nederlands zullen mede daarom kritisch moeten staan tegenover de eigen argumenten om die zodoende goed aan te scherpen.

In zijn reactie op het CVN-rapport neemt Vandenbussche, op basis van zijn bespreking van het rapport, op genuanceerde wijze stelling tegen de verengelsing. Ik bespreek en commentarieer hier drie van zijn argumenten. Vandenbussche (2008: 186) schrijft:¹¹

"Onderzoek [...] toont aan dat zowel bij professoren als studenten het Engels vaak te wensen overlaat. [...] Het is niet voldoende een taal te kennen en ze te beheersen, welsprekendheid is even cruciaal."

¹¹ Vandenbussche baseert zich hier op onderzoek door Lies Seru (KU Leuven), dat zij onder meer voorstelde op het colloquium "Geen Engels, geen diploma?" (Gent, 23 april 2005).

Dit is een veelgehoord (en op zich ook niet onterecht) argument¹², maar toch kunnen we ons de volgende vraag blijven stellen: Waarom zou het eigenlijk niet gewoon voldoende zijn als de professoren en studenten het Engels kennen en beheersen? In de ogen van academici met een letterenachtergrond is welsprekendheid misschien cruciaal, maar als we uitgaan van de doelstellingen van het gebruik van het Engels als onderwijstaal in het algemeen volstaat het om de taal te beheersen. Het gebruik van het Engels is immers vooral bedoeld om buitenlandse studenten te bedienen en om andere studenten klaar te stomen voor internationale communicatie (zie hierboven). Voor die doelen is het genoeg om het Engels (of een andere vreemde taal) te kennen en te beheersen.

Het is overigens opvallend dat het onderzoek van Wächter & Maiworm (2008: 75-80) laat zien dat in België de (onvoldoende) beheersing van het Engels meer dan in de meeste andere landen als een groot probleem wordt gezien. Misschien is men in België wel onnodig streng. Er is in elk geval discussie mogelijk (en nodig) over de vraag hoe streng de eisen moeten zijn die we stellen aan de beheersing van het Engels.

Een ander punt in het betoog van Vandenbussche (2008: 187) is het volgende:

“Om zeer goede buitenlandse studenten aan te trekken, is het niet voldoende de onderwijstaal te wijzigen, – Engelstalige programma's bestaan er al meer dan genoeg in de Angelsaksische wereld. We moeten ook het allerbeste in een coherent, competitief en betaalbaar programma aanbieden.”

Aan het begin van dit artikel hebben we laten zien dat naarmate landen hoger scoren in internationale vergelijkingen van de kwaliteit van universiteiten er meer onderwijs in het Engels wordt aangeboden (zie tabel 2). Het zou dus best eens kunnen dat er ergens toch wel een relatie is tussen kwaliteit enerzijds en het aantrekken van buitenlandse studenten en het gebruik van het Engels anderzijds.

Uit OESO-cijfers¹³ blijkt overigens dat in de OESO-landen gemiddeld zo'n 10% van de ingeschreven studenten uit het buitenland komt. Voor België ligt dit percentage zelfs op 12,1%. Hieruit blijkt dat we dus niet te maken hebben met “een paar” Erasmusstudenten (zoals soms beweerd wordt), maar met grotere groepen studenten die erin geïnteresseerd zijn om in een ander land opgeleid te worden.

Een derde punt uit de bijdrage van Vandenbussche dat ik hier noem, is:

“Ons universitaire onderwijs is erop gericht jonge mensen op te leiden tot volwaardige vakspecialisten die op hun beurt die kennis verder moeten kunnen overdragen. Als we willen dat die verdere verspreiding (in ieder geval van de basiskennis in een vak) ook in het Nederlands mogelijk blijft, dan moeten we de onderwijsfunctie van het Nederlands in alle onderwijsdomeinen bewaren en bewaken.”

Dit argument is behoorlijk overtuigend, maar vertrekt wel vanuit bepaalde vooronderstellingen, die niet alle deelnemers aan de discussie noodzakelijk zullen delen. De vraag blijft: Waarom zou het (los van hoe we er als pleitbezorgers van het Nederlands als onderwijstaal over denken) evident zijn dat functieverlies van de Nederlandse taal schadelijk is voor de samenleving? Voorstanders van het gebruik van het Engels in het hoger onderwijs zullen die vraag zeker opwerpen.

Het is veelzeggend voor de Nederlandse taalsituatie dat in de studie van Wächter & Maiworm (2008: 58) Nederland “feitelijk tweetalig” wordt genoemd, met het Engels als tweede taal. De verengelsing van ons hoger onderwijs draagt bij aan die steeds verdergaande ontwikkeling en aan het beeld dat hierover internationaal bestaat. Misschien is het een haalbare doelstelling om bij sprekers van het Nederlands de handen op elkaar te krijgen tegen een ontwikkeling waarbij het Engels in onze contreien vanzelfsprekend de tweede taal wordt. Wie het debat aangaat met uitgesproken voorstanders van die verengelsing zal echter ook de eigen vertrekpunten kritisch moeten uitwerken.

¹² Zie bijvoorbeeld ook Jacques Van Keymeulen. ‘Engels in het hoger onderwijs: kiezen tussen ‘ennes’ en pineapple.’ *De Morgen*, 16 januari 2008.

¹³ Zie *Education at a Glance 2008: OECD-indicators* (www.oecd.org/edu/eag2008) (maart 2009).

Nederlands

voer-taal de; v(m) taal

in hoger

waarin men gesprekken

onderwijs &

voert en waarin

wetenschap?

onderwijs gegeven wordt

Albert Oosterhof, Willy Martin, Jan Roukens & Els Ruijsendaal (red.)

ACADEMIA
PRESS